

9. Кузнецова Н. С. Договір у механізмі регулювання цивільно-правових відносин // Вибрані праці. К. ПрАТ «Юрид. практика, 2014. С. 397–408.
10. Мадагаева Т. Ф. Алеаторные договоры в системе рискованных договоров в гражданском праве РФ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2014. 23 с.
11. Пандекты Г. Дербург. Обязательственное право. Третье русское изд. Том 2. Перевод под рук. и ред. П. Соколовского. М., 1911. 412 с.
12. Тімуш І. С. Ризикові договори за цивільним законодавством України: навчальний посібник. К.: Істина, 2006. 128 с.
13. Українське цивільне право: навч. посіб. 3-є вид. перероб. та доп. Ю. О. Заїка, І. С. Тімуш, О. О. Ловяк та ін. / за ред. Ю. О. Заїки. К.: ЦУЛ, 2014. 358 с.
14. Юркевич Ю. М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 410 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗІ СТРАХУВАННЯ

УДК 347.440

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.18>

Міловська Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Milovska N. Ensuring the proper fulfillment of insurance contractual obligations

In this scientific article the essence, significance and effective ways of ensuring the fulfillment of obligations in insurance contractual relations are clarified. It was established that the fulfillment of insurance contractual obligations is ensured by stimulating the debtor to fulfill the contract personally, and only in case of impossibility of personal execution - to create additional guarantees for the creditor to compensate for losses in case of non-performance or improper performance of the contract.

By ensuring the fulfillment of contractual obligations under insurance should be understood the use of a sufficient amount of the necessary ways to achieve the purpose of concluding an insurance contract, provided both by civil law and directly by the contract. Establishing the features of ensuring of fulfillment of insurance contractual obligations is incomplete without considering the systematization of its main methods and the possibility of their application in contractual legal relations for the provision of insurance services. Systematization of ways of ensuring the fulfillment of insurance contracts enables participants of such relations to choose the best option for security activities, taking into account the effectiveness of various methods of security, the possibility of minimizing costs and maximizing loss compensation.

It is established that the types of security for fulfilling insurance contractual obligations that are not directly defined in the general norms of Ch. 49 of the Civil Code of Ukraine, but are not prohibited in use on the basis of Part 2 of Art. 546 of the Civil Code of Ukraine, include, in particular, reinsurance, co-insurance, the creation by insurers of reserve guarantee insurance funds, aimed at the proper and timely implementation of insurance payments. In addition, according to Art. 38 of the Law of Ukraine «On Insurance» in order to ensure that insurers fulfill their obligations to policyholders under life insurance contracts, it is not allowed to carry out other types of insurance other than life insurance. In this case, an exceptional type of activity is established for insurers - life insurance, which is also aimed at stimulating the quality and timely provision of insurance services by the insurer.

Key words: insurance contract, ensuring the fulfillment of obligations, proper fulfillment, ways of ensuring.

У науковій статті з'ясовано сутність, значення та дієві способи забезпечення виконання зобов'язань у договірних відносинах зі страхування. Встановлено, що забезпечення виконання договірних зобов'язань зі страхування здійснюється шляхом стимулювання боржника до особистого виконання договору і лише у випадку неможливості особистого виконання – у створенні для кредитора додаткових гарантій відшкодування збитків у разі невиконання або неналежного виконання договору.

Ключові слова: договір страхування, забезпечення виконання зобов'язань, належне виконання, способи забезпечення.

Страховання – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів (ст. 1 Закону України «Про страхування» [1]). Кожна зі сторін в рамках цивільно-правових відносин у сфері страхування має зацікавленість у належному виконанні зобов'язань своїм контрагентом, що стимулює зміцнення майнового становища учасників цих відносин, формування у них впевненості в реалізації визначених завдань і в результаті спричиняє покращення та стабільність на ринку страхових послуг.

Проблематика зобов'язань, їх виконання та способи їх забезпечення до цих пір є предметом жвавих дискусій серед вчених-цивілістів. Так, Т. В. Боднар під забезпечувальним зобов'язанням пропонує розуміти правовідношення, що виникло на підставі правової норми (договору чи закону) внаслідок порушення основного забезпечувального зобов'язання його стороною, виконання якого (залежно від виду забезпечення) спрямоване на стимулювання боржника до належного виконання обов'язків та/або на захист інтересів кредитора [2, с. 187]. У свою чергу, І. Й. Пучковська зазначає, що забезпечувальна функція, виконання якої традиційно приписується видам забезпечення, є лише однією з двох складових охоронної функції, що виконується забезпеченнями разом із захисною функцією. У зв'язку з цим автор спростовує особливе «гарантування» видами забезпечення належного виконання договірних зобов'язань: вони стимулюють боржника до належного виконання зобов'язання самим фактом свого існування, реалізуючись виключно у разі порушення зобов'язання з метою захисту прав кредитора [3, с. 7]. Забезпечення виконання договірних зобов'язань зі страхування також здійснюється шляхом стимулювання боржника передусім до особистого виконання договору (зокрема, наявність у страховика досвіду надання певного виду страхових послуг та ліцензії на їх надання створює для страхувальника потребу у стимулюванні або ж примусі страховика до особистого виконання взятих зобов'язань), і лише у випадку неможливості особистого виконання – в створенні для кредитора додаткових гарантій відшкодування збитків у разі невиконання або неналежного виконання договору.

Встановлення особливостей забезпечення виконання договірних зобов'язань зі страхування є неповним без розгляду питання щодо систематизації його основних способів та можливості їх застосування у договірних правовідносинах із надання страхових послуг. Систематизація способів забезпечення виконання договорів страхування надає можливість учасникам таких відносин обирати оптимальний варіант забезпечувальної діяльності з урахуванням ефективності тих або інших способів забезпечення, можливості мінімізації витрат і максимального відшкодування збитків.

Глава 49 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [4] присвячена окремим видам забезпечення виконання зобов'язань. Так, як впливає з положень ст. 546 ЦК України, виконання зобов'язань може бути забезпечено неустойкою, заставою, притриманням, порукою, гарантією, завдатком та іншими способами, передбаченими законом або договором. Тобто у ЦК України відображено підхід, за яким виконання зобов'язання може забезпечуватися не тільки тими способами, які прямо передбачені у ЦК, а й тими, що встановлені у спеціальних нормативно-правових актах (наприклад, Законі України «Про страхування») або ж визначені сторонами в самому договорі. Як зазначається в літературі, сучасні тенденції розвитку законодавства щодо способів забезпечення виконання зобов'язання передбачають значне розширення кола таких правових засобів, якими може скористатися кредитор з метою встановити додаткові гарантії, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язання [5, с. 59].

На думку І. Й. Пучковської, визначальною ознакою видів забезпечення виконання зобов'язання, яка надає змогу їх відмежувати від інших способів захисту прав кредитора у договірному зобов'язанні, передусім від мір оперативного впливу і цивільно-правової відповідальності, виступає забезпечувальне джерело (або джерело виконання порушеного зобов'язання) – певне майно (застава та притримання) чи обов'язок третьої особи перед кредитором (порука та гарантія), завдяки чому кредитор отримує виконання за порушенням боржником зобов'язанням та відшкодування витрат, викликаних порушенням, у порядку захисту своїх прав. При цьому наявність забезпечувального джерела є критерієм й при визначенні «інших» видів забезпечення виконання зобов'язань, які згідно з ч. 2 ст. 546 ЦК України можуть встановлюватися законом чи на розсуд сторін [3, с. 7–8]. У зв'язку з цим до таких *видів забезпечення виконання договірних зобов'язань зі страхування*, які прямо не визначені в загальних нормах гл. 49 ЦК України, але й не заборонені у використанні на підставі ч. 2 ст. 546 ЦК України, можна віднести, зокрема, перестраховання, співстраховання, створення страховиками резервних гарантійних страхових фондів, що спрямовані на належне та своєчасне здійснення страхових виплат. Крім цього, відповідно до ст. 38 Закону України «Про страхування» з метою забезпечення виконання страховиками зобов'язань перед страхувальниками за договорами страхування життя не допускається здійснення інших видів страхування, крім страхування життя. У даному

випадку для страховиків встановлюється виключний вид діяльності – страхування життя, що також спрямовано на стимулювання якісного та своєчасного надання страхових послуг страховиком тощо.

Одним із способів забезпечення належного виконання зобов'язань зі страхування є *неустойка*. У ст. 549 ЦК України неустойка (штраф, пеня) визначається як грошова сума або інше майно, яке боржник повинен передати кредиторowi у разі порушення боржником зобов'язання. У більшості випадків вона співвідноситься з розміром заподіяних кредиторowi невиконанням зобов'язання збитків. При цьому жодних додаткових майнових гарантій кредитор не набуває: боржник або відшкодує збитки, або сплатить лише їх частину [6, с. 37]. Так, згідно зі ст. 992 ЦК України у разі несплати страховиком страховальниковi або іншій особі страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом. У свою чергу, відповідно до п. 36.5 ст. 36 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [7] за кожен день прострочення виплати страхового відшкодування (регламентної виплати) з вини страховика (МТСБУ) особі, яка має право на отримання такого відшкодування, сплачується пеня з розрахунку подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє протягом періоду, за який нараховується пеня. Однак у разі, якщо судом буде встановлено, що вигодонабувач зловживав своїм правом на отримання страхової виплати, йому може бути відмовлено в частині стягнення суми неустойки.

К. О. Граве вважав, що основна правова функція, яку виконує неустойка, полягає у зміцненні зобов'язальних правовідносин шляхом забезпечення інтересів кредитора за зобов'язанням, тобто належному йому праву вимоги. Крім того, забезпечення досягається тим, що боржника шляхом загрози оплати неустойки спонукають до виконання своїх зобов'язань, а у разі їх невиконання чи неналежного виконання неустойка служить покриттям збитків [8, с. 7]. У зв'язку з цим, аналізуючи неустойку як спосіб забезпечення виконання страхових зобов'язань, слід підтримати позиції тих вчених, які вказують на подвійну природу неустойки, що виявляє себе як гарантія виконання зобов'язання і міра відповідальності (як штрафна санкція) [9, с. 29]. Характерними ознаками неустойки як особливого виду забезпечення виконання страхових зобов'язань є: а) спрямована на попередження порушення умов договорів страхування; б) впливає на боржника з моменту укладання договору; в) її застосуванню передують невиконання чи неналежне виконання боржником передбачених договором страхування зобов'язань, що є підставою для покладення на останнього негативних наслідків майнового характеру; г) її стягненням компенсуються ті втрати, які зазнав кредитор у зв'язку з порушенням умов договору страхування; ґ) її стягнення одночасно виконує попереджувальну і виховну функцію, оскільки сигналізує боржнику про негативні наслідки, які настануть у разі порушення ним страхових зобов'язань; д) відсутність додаткової гарантії виконання зобов'язання.

Способом забезпечення виконання зобов'язань, передбаченим ст. 546 ЦК України, є порука, значення якої полягає в тому, що інтерес кредитора забезпечується за допомогою залучення додаткового боржника, майнове становище і ділові якості якого не викликають сумнівів у кредитора. Власне, цим і гарантуються інтереси останнього, з'являється більша впевненість, що головне зобов'язання, яке забезпечене порукою, буде виконано, а у випадку невиконання кредиторowi будуть відшкодовані збитки [10, с. 59]. Згідно із ст. 553 ЦК України під порукою розуміється договір, за яким поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Функціональне призначення поруки залежить від стадії існування цього забезпечувального правовідношення: до моменту порушення основного зобов'язання порука спрямована на стимулювання боржника до виконання взятих на себе обов'язків, а з моменту невиконання чи неналежного виконання – на забезпечення і захист інтересів кредитора та компенсацію його майнових втрат [11, с. 179]. Важливо зазначити, що чинне законодавство України не містить жодних обмежень щодо забезпечення порукою будь-яких зобов'язань, в тому числі договірних зобов'язань з надання страхових послуг. І, як зазначає В. А. Белов, таких заборон взагалі існувати не може [12, с. 27]. Однак у договірних відносинах зі страхування з метою забезпечення виконання зобов'язань застосовується особливий інститут – *перестраховання*. Страховики, які прийняли на себе страхові зобов'язання в обсягах, що перевищують можливість їх виконання за рахунок власних активів, повинні перестраховувати ризик виконання зазначених зобов'язань у перестраховиків резидентів або нерезидентів. Так, згідно зі ст. 30 Закону України «Про страхування», якщо страхова сума за окремим предметом договору страхування перевищує 10% суми сплаченого статутного капіталу і сформованих вільних та страхових резервів, страховик зобов'язаний укласти договір перестраховання.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про страхування» перестраховання – це страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страховальником в іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика згідно з законодавством країни, в якій його зареєстровано. Правовий інститут перестраховання, з одного боку, забезпечує фінансову спроможність страховика виконати взятє страхове зобов'язання перед страховальником

щодо виплати страхового відшкодування, щоб така виплата за страховими випадками не лягала непосильним тягарем лише на нього одного, а з іншого – посилює захист майнових інтересів страхувальників.

Основними критеріями відмежування договору перестрахування від договору страхування є: предмет договору, суб'єктний склад, страховий ризик, порядок укладення договору. Так, відповідно до чинного страхового законодавства предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані: з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням; з володінням, користуванням і розпорядженням майном; з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі. Зазначений предмет договору страхування не може бути застосований у перестрахуванні. Перестраховальник, укладаючи договір перестрахування, захищає свій страховий інтерес, тобто забезпечує собі додаткові гарантії виконання страхових зобов'язань перед страхувальниками щодо здійснення страхових виплат в разі настання страхового випадку. Предметом договору перестрахування становить зобов'язання перестраховика надати перестраховальнику певну послугу – перестраховальний захист і зобов'язання перестраховальника сплатити за неї перестраховальну премію [13, с. 6]. Відтак майнові інтереси суб'єктів страхування і перестрахування мають певні розбіжності, а тому предмети договірних відносин у них різні.

Однією з основних особливостей договорів страхування і перестрахування є їх суб'єктивний склад. Так, договір страхування укладається між страховою компанією і страхувальником, який може бути фізичною або юридичною особою, тоді як суб'єктами перестраховальних договірних правовідносин з обох сторін виступають страховики – юридичні особи, які називаються перестраховиком і перестраховальником. На думку О. С. Красільникової, за договором перестрахування одна сторона – цедент – передає повністю або частково страховий ризик (групу страхових ризиків певного виду) іншій стороні – перестраховальнику, який, у свою чергу, бере на себе зобов'язання відшкодувати цеденту відповідну частину сплаченого страхового відшкодування. Сам процес, пов'язаний із передачею ризику, автор називає цедируванням ризику, або перестраховальною цесією [14, с. 601]. Однак використання подібної термінології лише створює ілюзію того, що у випадку перестрахування одна сторона договору щось передає іншій. Дійсно, захист інтересів у страхуванні відбувається шляхом розподілу ризику. Проте це не означає, що ризик передається від страхувальника до страховика, адже юридично ризик не є оборотоздатним об'єктом цивільних прав і не може бути переданий від кого-небудь кому-небудь і, відповідно, прийнятий від будь-кого будь-ким. Ризик перестраховикові не передається – перестраховик страхує ризик, але зовсім інший, ніж за основним договором. Тобто у разі укладання договору перестрахування будь-якої поступки прав страховика за зобов'язаннями, які виникають із договору страхування, іншому страховику не відбувається. Навпаки, страховик (перестраховальник), який уклав з перестраховиком договір перестрахування, відповідає за виконання страхових зобов'язань перед страхувальником у повному обсязі згідно з договором страхування (ч. 4 ст. 12 Закону України «Про страхування»).

Важливого науково-теоретичного та практичного значення для договірних відносин у сфері перестрахування набуває визначення страхового випадку та моменту його настання у договорі перестрахування. Деякі вчені вказують на те, що у сфері перестраховальних відносин під страховим випадком розуміють ті самі події, які мають місце в основному договорі страхування [15, с. 141]. Однак страховий випадок за договором страхування є лише моментом виникнення ймовірності настання страхового випадку за договором перестрахування, оскільки перестраховик виконує свої зобов'язання перед перестраховальником тільки після виплати останнім страхового відшкодування за договором страхування [16, с. 31]. Дійсно, за договором перестрахування страхується не ризик страхувальника за основним договором, а зовсім інший ризик – ризик перестраховальника, тобто його ризик здійснення страхової виплати за основним договором страхування, а тому страховим випадком за договором перестрахування є страхова виплата, здійснена за основним договором страхування.

Таким чином, аналізуючи різні наукові твердження, можна зазначити, що перестрахування виступає окремим видом страхування, а, відповідно, договір перестрахування – самостійним видом договору страхування, на підставі якого одна сторона (перестраховик) за обумовлену договором плату (перестраховальну премію) зобов'язується надати іншій стороні (перестраховальникові) послугу у вигляді перестраховального захисту, спрямованого на забезпечення фінансової стійкості страховика (перестраховальника) шляхом відшкодування відповідно до умов договору витрат, пов'язаних з виконанням страховиком (перестраховальником) своїх зобов'язань за укладеним ним договором страхування. Відмінності у договорах страхування і перестрахування характеризують різну правову природу страхових і перестраховальних відносин, а тому унеможливають їх юридичне отождолення та потребують формування окремого правового регламентування, положення якого пояснювали б сутність договірних відносин у перестрахуванні, їх особливості, трактували основні дефініції та поняття перестраховальної діяльності.

З метою підвищення правових гарантій захисту фінансового стану страхових організацій та забезпечення виконання страховиками взятих на себе зобов'язань може виникнути потреба в укладенні й договорів *співстрахування*. Співстрахування виступає одним із способів розподілу ризиків у зв'язку з неможливістю для одного страховика прийняти певний об'єкт на страхування за умови, що кілька страхових організацій здійснюють один і той самий вид страхування [17, с. 242]. На відміну від перестрахування, де страхувальник укладає договір з одним страховиком, у співстрахуванні страхувальник укладає договір одразу з кількома страховиками, які виступають рівноправними партнерами і відповідають перед страхувальником за свою частину ризику [18, с. 86].

Відповідно до ст. 986 ЦК України та ст. 11 Закону України «Про страхування» співстрахування – це страхування предмета договору страхування кількома страховиками на підставі одного договору страхування. Договір співстрахування є договором з множинністю осіб на боці страховика, що означає встановлення між співстраховиками спільного дольового зобов'язання, за яким кожний із співстраховиків бере на себе певну визначену частину обов'язку здійснити страхову виплату страхувальнику. Тобто в разі настання страхового випадку страхувальник має звертатися до кожного із співстраховиків із вимогою про виплату страхового відшкодування у відповідній частині. Відповідно, кожному із співстраховиків належить частина страхового платежу. Обсяг прав та обов'язків кожного зі страховиків має бути визначений у договорі. За загальним правилом, якщо в такому договорі не визначені права та обов'язки кожного зі страховиків, вони солідарно відповідають перед страхувальником (вигодонабувачем) за виплату страхової суми або страхового відшкодування.

Співстрахування здійснюється лише за згодою страхувальника. За взаємним погодженням між співстраховиками і страхувальником один із співстраховиків може представляти всіх інших співстраховиків у відносинах із страхувальником. У разі настання страхового випадку відповідальним перед страхувальником залишається кожний із співстраховиків особисто в межах своєї частки. Тобто незалежно від наявності представництва виплачувати страхову виплату страхувальнику буде кожний із співстраховиків безпосередньо.

Відповідно до ст. 30 Закону України «Про страхування» страховики зобов'язані з метою забезпечення платоспроможності створювати *страхові резерви*, достатні для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань. Тобто створення страхових резервів виступає способом забезпечення виконання зобов'язань перед страхувальниками за відповідними договорами страхування. Мінімальний розмір статутного фонду (гарантійного депозиту) страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, встановлюється у сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя, 10 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України. При цьому страховими резервами страховика за видами страхування, іншими ніж страхування життя, можуть бути: резерв незароблених премій; резерв заявлених, але не виплачених збитків; резерв збитків, які виникли, але не заявлені; резерв катастроф; резерв коливань збитковості (ст. 31 Закону України «Про страхування»). У свою чергу, для забезпечення страхових зобов'язань із страхування життя і медичного страхування страховики формують окремі резерви за рахунок надходження страхових платежів і доходів від інвестування коштів сформованих резервів за цими видами страхування. Кошти резервів із страхування життя не є власністю страховика і мають бути відокремлені від його іншого майна. Крім цього, кошти резервів із страхування життя не можуть використовуватися страховиком для погашення будь-яких зобов'язань, крім тих, що відповідають прийнятим зобов'язанням за договорами страхування життя. Однак кошти резервів із страхування життя можуть використовуватися, зокрема, для довгострокового кредитування житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

З метою додаткового забезпечення виконання страхових зобов'язань страховики можуть на підставі договору створити *Фонд страхових гарантій*, який є юридичною особою. Державна реєстрація Фонду здійснюється в порядку, передбаченому для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності (ст. 32 Закону України «Про страхування»). Розмір відрахувань до Фонду страхових гарантій і порядок використання коштів цього Фонду встановлюються страховиками, які беруть в ньому участь. При цьому Кабінет Міністрів України може приймати рішення про створення фондів страхових гарантій за напрямами страхування. Так, відповідно до ст. 41 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» Моторно-транспортне страхове бюро України за рахунок коштів фонду страхових гарантій, а також за рахунок коштів фонду захисту потерпілих відшкодовує шкоду у разі недостатності коштів та майна страховика – учасника МТСБУ, що визнаний банкрутом та/або ліквідований, для виконання його зобов'язань за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. При цьому МТСБУ не відшкодовує шкоду потерпілим, якщо вони можуть задовольнити вимоги на підставі договорів інших видів страхування. У таких випадках МТСБУ відшкодовується частина шкоди, яка не компенсована за договорами інших видів страхування (п. 41.3 ст. 41 Закону України

«Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»).

Таким чином, для забезпечення виконання зобов'язань членів МТСБУ перед страхувальниками і потерпілими при ньому створюються такі централізовані страхові резервні фонди: а) фонд страхових гарантій, призначений для забезпечення платоспроможності МТСБУ під час взаєморозрахунків з уповноваженими організаціями інших країн у галузі страхування цивільно-правової відповідальності, з якими МТСБУ уклало угоду про взаємне визнання договорів такого страхування та взаємне врегулювання питань стосовно відшкодування шкоди. При цьому мінімальний розмір фонду страхових гарантій встановлюється на рівні встановленого Законом України «Про страхування» мінімального розміру статутного фонду страховика, що займається видами страхування іншими, ніж страхування життя; б) фонд захисту потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах, призначений для здійснення розрахунків з потерпілими (ст. 43 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»).

Таким чином, МТСБУ здійснює не лише професійний контроль за діяльністю своїх членів, а й виконує функції фонду страхових гарантій для потерпілих, членство в якому страхових організацій, що займаються обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, є обов'язковим. Крім цього, з метою проведення попереджувальних заходів, спрямованих на підвищення безпеки дорожнього руху та зменшення кількості страхових випадків за обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності, відповідно до ст. 43-1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», створюється також фонд попереджувальних заходів МТСБУ.

У сфері страхування сільськогосподарської продукції, у свою чергу, функції фонду страхових гарантій виконує Аграрний страховий пул, який: забезпечує покриття катастрофічних ризиків у разі виникнення надзвичайних ситуацій; здійснює управління фондом покриття катастрофічних ризиків, який створюється з метою забезпечення виконання зобов'язань перед страхувальниками за рахунок відрахування до нього не більш як 5 % страхових платежів (страхових премій); створює інші страхові фонди, визначені статутом Пулу; інвестує накопичені фінансові ресурси; організовує програми перестрахування сільськогосподарських ризиків з метою забезпечення гарантій виконання страховиком зобов'язань перед страхувальниками (ст. 17 Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою») [19].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що основне завдання забезпечення виконання договірних зобов'язань зі страхування полягає у стимулюванні боржника до належного виконання зобов'язання через настання в іншому випадку негативних наслідків і у випадку неможливості виконання – у створенні для кредитора додаткових гарантій відшкодування збитків у разі невиконання або неналежного виконання договору страхування. У зв'язку з цим під забезпеченням виконання договірних зобов'язань зі страхування слід розуміти застосування достатнього обсягу необхідних способів досягнення мети укладення договору страхування, передбачених як цивільним законодавством, так і безпосередньо договором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 18. Ст. 78.
2. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання в цивільному праві. Заг. положення: навч. посіб. К.: Юстиніан, 2007. 280 с.
3. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 468 с.
4. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.09.2019).
5. Зобов'язальне право: теорія і практика: навч. посіб. для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів / О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць та інші; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2000. 910 с.
6. Джамалов Т. З. Неустойка как один из способов обеспечения надлежащего исполнения обязательств сторонами по договору ОСАГО // Научно-практический электронный журнал «Аллея Науки». 2017. № 10.
7. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 липня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 1. Ст. 1.
8. Граве К. А. Договорная неустойка в советском праве. М., 1950. 136 с.
9. Пучковська І. Й. Види забезпечення виконання зобов'язання як способи захисту // Юридика Україна. 2011. № 11. С. 26–31.

10. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2010. 1174 с.
11. Латынцев А. В. Обеспечение исполнения договорных обязательств. М.: Лекс-Книга, 2002. 285 с.
12. Белов В. А. Поручительство. Опыт теоретической конструкции и обобщения арбитражной практики. М.: ЮрИнфоР, 1998. 234 с.
13. Семенова К. Г. Договір перестраховання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2008. 19 с.
14. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитоновна. Вид. 4-е, перероблене та доповнене. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 831 с.
15. Пузаненко В. Співвідношення договору страхування і договору перестраховання в українському цивільному праві // Юридичний авангард. 2009. № 1. С. 139–143.
16. Кнейслер О. В. Правова природа перестраховальних відносин: специфічні ознаки та критерії ідентифікації // Фінансова система України. Наукові записки. Серія: економіка, 2014. Вип. 3. С. 31–37.
17. Шелехов К. В., Бігдаш В. Д. Страхування: навчальний посібник. К.: МАУП, 2001. 424 с.
18. Фисун В. І., Ярова Г. М. Страхування: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 232 с.
19. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 9 лютого 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 41. Ст. 491.

СВОБОДА ДОГОВОРУ В АСПЕКТІ СПОЖИВЧИХ ВІДНОСИН

УДК 347.451

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.19>

Пожджук Р. В.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник сектору проблем договірної права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Pozhodzhuk R. Freedom of contract in the aspect of consumer relations

The article is devoted to the analysis of the freedom of contract in consumer relations. Revealing the essence of freedom of contract in its classical sense, the author aims to analyze the freedom of contract through the ideology of consumer protection. As a consequence, the essence of freedom of contract in consumer contracts is revealed.

In the aspect of freedom of contract in consumer contracts, the author explores the leading doctrines of English contract law – «Market-individualism» and «Consumer-welfarism». Extrapolating «Market-individualism» and «Consumer-welfarism» to freedom of contract, we can say that freedom of contract in its classical sense was divided into the freedom of contract in the ideology of «Market-individualism» and freedom of contract in the ideology of «Consumer-welfarism».

Based on these two ideologies and their analyses in the context of consumer relations, it is also suggested to understand the freedom of contract in commercial and consumer contracts.

Given the special status of the consumer, it is necessary to ensure a high degree of security and protection of his rights. Consequently, when concluding consumer contracts, it is necessary to place consumer welfare in the first place.

The author also analyzes the idea of «free and voluntary» contracts in the context of consumer relations. The dominance of this idea in consumer relations may lead to the inability to provide guarantees or protect consumers' rights to varying degrees depending on whether it is obligatory consumer relations or an optional one.

Therefore, the author in the article also proposed the separation of consumer relations. Obligatory consumer relations should be understood as the legal relations regarding the acquisition of goods, works or services that are vital for an individual. Optional consumer relations should be understood as the legal relations regarding the acquisition of goods, works or services to satisfy other needs of an individual that are not related to life necessities.

Key words: freedom of contract, consumer welfare, consumer relations.

Статтю присвячено аналізу свободи договору у споживчих відносинах. Розкриваючи сутність свободи договору в її класичному розумінні, автор ставить собі за мету проаналізувати свободу договору крізь призму захисту прав споживачів. Як наслідок, розкривається сутність свободи договору в споживчих договорах. Також запропоновано розуміння свободи договору в комерційних та споживчих договорах.

Ключові слова: свобода договору, споживчий добробут, споживчі відносини.